

AZƏRBAYCANDA BEYNƏLXALQ TURİZMİN MÜASİR VƏZİYYƏTİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

E.N. Məmmədov

Azərbaycan Universiteti, Ceyhun Hacıbəyli, 71, Bakı, Azərbaycan

e-mail: emilmemmedovvv2001@gmail.com

Xülasə. Bu araşdırmada Azərbaycanda beynəlxalq turizm gəlmə və getmə turizm baxımından təhlil edilmişdir. Azərbaycanda turizmin mövcud vəziyyəti hərtərəfli araşdırılaraq destinasiya baxımından beynəlxalq turizmin təhlili aparılmışdır. Bundan əlavə, ölkənin iqtisadi potensialı və turizmin inkişafı üçün mövcud mexanizmlər araşdırılmaqla 2018-2023-cü illərdə ölkəmizdə turizm sektorunun dinamikaı tədqiq edilmişdir.

Açar sözlər: turizm, turizm təhlili, beynəlxalq turizm, inkişaf, istiqamət

Giriş

Müasir qlobal kontekstdə turizm sosial və iqtisadi münasibətlərə tənzimləyici təsir göstərməklə, müxtəlif millətlər və cəmiyyətlər arasında qarşılıqlı əlaqələri gücləndirməkdə mühüm rol oynayır. Dövlətin çoxsaylı sosial-iqtisadi, mədəni və siyasi funksiyalarının həyata keçirilməsinə turizm əhəmiyyətli təsir göstərir. Bu səbəbdən də ölkələr turizm sektorunun inkişafına xüsusi diqqət yetirirlər. Müasir integrasiya kontekstində turizm sektorunun inkişafında maraqlı olan ölkələrin sayı artdıqca turizm bazarında beynəlxalq rəqabət mühiti yaranır [7, s. 22].

Qlobal turizm sektorunun hazırda bir milyarddan çox iştirakçıya malik olduğu təxmin edilir. Beynəlxalq səyahətlərin bu artımı turizm sektorunda məşğulluğa tələbatın artması, turist tələbatını ödəmək üçün lazımi miqdarda məhsul istehsalı və xidmətlərin göstərilməsi, ixtisaslaşmış obyektlərin yaradılması və yeni biznes fəaliyyət sahələrinin yaradılması ilə nəticələndi [8]. Turizm sektoru həm inkişaf etmiş, həm də inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi artım və inkişaf proseslərinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Lakin beynəlxalq turizm fəaliyyətinin artması milli iqtisadiyyatlara əhəmiyyətli töhfələr verməklə yanaşı, təbii mühitə də ciddi təzyiqlər yaradır. Buna görə də turizmin sektor baxımından qiymətləndirilməsi ətraf mühit və təbii ehtiyatlardan istifadənin intensivliyini ortaya qoyur. Bu baxımdan, sürətlə genişlənən qlobal turizm sektoru təbii sərvətlərin qorunması və onların davamlılığının təmin edilməsini zəruri edir [6 s.62].

Beynəlxalq gəlmə turistlər adi yaşayış yerindən digər ölkəyə 12 aydan çox olmayan müddətə səyahət edən ziyarətçilər kimi müəyyən edilir. Onların səfərdə əsas məqsədi səfər etdikləri ölkə daxilində ödənişli fəaliyyət göstərmək deyil. Beynəlxalq getmə turizmi fiziki

şəxslərin adi məskunlaşdıqları ölkədən səfər etdikləri ölkədə ödənişli fəaliyyətdən başqa hər hansı məqsədlə başqa ölkəyə etdiyi gedişlərin sayı kimi müəyyən edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, gedən turistlərə aid məlumatlar səyahət edən şəxslərin sayından çox, yalnız gedənlərin sayına istinad edir. Nəticə etibarilə, müəyyən müddət ərzində müəyyən bir ölkədən bir neçə dəfə səfər edən tək bir şəxs hər dəfə yeni gediş kimi sayılır [11 s.310].

Turizm statistikasını üçün əsas məlumat mənbələri ödəniş balansından alınan məlumatlarla birləşdirilən gəlişlər və gəcələmələr məlumatlarıdır. Buna baxmayaraq, qeyd etmək lazımdır ki, bu məlumatlar turizmin iqtisadi mürəkkəbliyini tam əks etdirmir və effektiv dövlət siyasətinin və səmərəli biznes əməliyyatlarının işlənilib hazırlanması üçün tələb olunan məlumatları təmin etmir. Buna görə də turizmin miqyası və əhəmiyyəti haqqında daha dolğun məlumatlara ehtiyac var. Turizmin milli iqtisadiyyatlardakı rolu haqqında məlumatlar xüsusilə azdır. Ümumdünya Turizm Təşkilatının tərifləri və ölçmələri uyğunlaşdırmaq səylərinə baxmayaraq, milli təcrübələrdəki uyğunsuzluqlar hərtərəfli müqayisələrə mane olmaqda davam edir. Referans ölkəni tərk edən rezident ziyarətçilərin axını kimi müəyyən edilən gediş məlumatları turizm dinamikasını başa düşmək üçün vacib komponentdir [10]. Qeyd etmək vacibdir ki, gedişlər beynəlxalq istiqamətlər tərəfindən istinad ölkəsi üçün bildirilən gəlişlərin sayına mütləq bərabər deyil. Bir çox ölkələrdə səfərlərin və ziyarətçilərin xüsusiyyətləri giriş/çıxış kartlarında, sərhədlərdə, təyinatda (yerləşdirmə sorğuları) və ya ev təsərrüfatlarının sorğularının bir hissəsi kimi (daxili və çıxış turizmi üçün) sorğular vasitəsilə müəyyən edilir. İmmiqrasiya orqanlarına tez-tez gələn və gedən ziyarətçilərin axınının müəyyən edilməsi üçün əsas mənbə kimi xidmət edən giriş və çıxış qeydlərinin saxlanması və uzlaşdırılması tapşırıqlıdır. Bu kartlarda toplanan məlumatlar adətən siyahıyaalmaya əsaslanan məlumatları, o cümlədən ad, cins, yaş, milliyyət, cari ünvan, gəliş tarixi (və ya gediş kartındakı gediş), səfərin məqsədi, ziyarət edilən əsas təyinat yeri və qalma müddəti (gələn ziyarətçilər üçün gəliş və gediş zamanı gözlənilən; gözlənilən ziyarətçilər üçün faktiki və gediş zamanı) daxildir. Toplanmış məlumatlar üç müxtəlif üsul və ya bunların kombinasiyası vasitəsilə ölkəyə gələn ziyarətçi axınının müəyyən etmək üçün istifadə olunur: giriş/çıxış kartından istifadə etməklə; sərhəddə xüsusi sorğunun aparılması; və ya sakin ev təsərrüfatlarına aid olduqları üçün ev təsərrüfatları sorğularından onların müşahidəsi.

Turizm indi birbaşa ölçülə bilən fəaliyyət kimi tanınır, daha dəqiq təhlil və daha effektiv siyasət aparmağa imkan verir. Əvvəllər sektor Ödəniş balansı statistikasını kimi əlaqəli ölçmə sahələrindən təxminlərə əsaslanırdı. Bununla belə, turizm bu gün onun məhsuldar fəaliyyətini və onları idarə edən istehlakçıların fəaliyyətini izləmək üçün bir sıra alətlərə malikdir. Ziyarətçi

kimi tanınan bu istehlakçılara həm turistlər, həm də ekskursiyaçılar daxildir. Getdikcə daha çox ölkələr turizmin inkişafına investisiyalar yatırmaqla sektorun inkişafına gətirib çıxaran sosial-iqtisadi tərəqqi üçün katalizator kimi turizmin potensialını qəbul edirlər. Bu, ixrac gəlirlərinin yaradılması, iş yerlərinin yaradılması və infrastrukturun inkişafı ilə nəticələndi. Beynəlxalq səviyyədə ticarət edilən bir xidmət olaraq, gəlmə turizm dünyanın əsas ticarət kateqoriyalarından birinə çevrilmişdir. İnkişaf etməkdə olan ölkələrin xeyli hissəsi üçün turizm valyuta gəlirlərinin əsas mənbəyini və ixracın əhəmiyyətli hissəsini təşkil edir və bununla da məşğulluq və inkişaf imkanları yaradır [5 s. 154].

Azərbaycanda beynəlxalq turizmin istiqamətləri

Son illər Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müstəvidə siyasi və iqtisadi nüfuzunun turizm sektoruna müsbət təsir göstərdiyi müşahidə olunur [1, s. 50]. Nəticə etibarı ilə, siyasi sabitlik ölkəyə gələn xarici turistlərin sayının artması ilə nəticələnib və bununla da ticarət həcmnin artmasına səbəb olub. Eyni zamanda, Azərbaycanda aparılan iqtisadi islahatlar turizm sektorunun inkişafında əsas amil kimi müəyyən edilmişdir. Bu sahədə əsas məqsəd təbii coğrafi şəraitin və regionların potensialının iqtisadi gəlirə çevrilməsidir. Ölkənin yerli büdcələrində maliyyə resurslarının mərkəzləşdirilməsi nəzərə alınmaqla, dövlət və qeyri-dövlət maliyyə resurslarından səmərəli istifadə vasitəsi kimi turizmin maliyyələşdirilməsi proqramları üçün kredit və tək-tək investisiya imkanlarından asılılıq artmışdır. Rəqabət mühiti yeni texnologiyaların yaranması və yeni yenidənqurma sahələrinin müəyyənləşdirilməsi ilə müxtəlif resursların investisiya imkanlarına çevrilməsinə təkan verir. Yenidənqurmanın əsaslı vaxtı və səmərəli xərclərin təşkili turizmin idarə edilməsində regional və mərkəzi maraqların birləşdirilməsi və ədalətli şəkildə bölüşdürülməsi ilə asanlaşdırılacaq. Turizm tələbini yüksək istehlak mədəniyyəti sferasına mükəmməl şəkildə inteqrasiya edən mexanizmlərlə məlumatlandırılan abadlaşdırma təşəbbüslərinin həyata keçirilməsi zəruridir [5, s. 42].

Azərbaycanda beynəlxalq turizmin istiqamətlərini təhlili aşağıdakı iki kateqoriya çərçivəsində aparılır: gəlmə və getmə turizm. Gəlmə turizmi xarici ölkələrdən Azərbaycana turistlərin gəlməsi kimi müəyyən edilir. Bu baxımdan Azərbaycanın turizm sektoru, xüsusən də Bakı şəhərində və onun ətraf rayonlarında böyük inkişaf yolu keçmişdir. Müasir infrastruktur, mədəniyyət mərkəzləri, tarixi abidələri və ənənəvi xüsusiyyətləri ilə Bakı xarici turistlər üçün cəlbedici bir məkandır [4 s.307]. Eyni zamanda, Azərbaycanın digər bölgələri, o cümlədən Quba, Qusar, Şəki və Naftalan təbiət turizmi və müalicə turizmi üçün cəlbedici istiqamətlər kimi formalaşib. Azərbaycan özünü xüsusilə Şərqi və Avropa ölkələrindən gələn turistlər üçün əlverişli məkan kimi uğurla təsdiqləyib. Ölkənin zəngin tarixi qobelenləri,

xüsusən də İslam və Şərq mədəniyyətlərinin qovuşduğu coğrafi yer kontekstində turistlər üçün müxtəlif təcrübələr təqdim edir. Bakının müasir memarlıq möcüzələrinin İçərişəhər və Qız Qalası kimi tarixi abidələrlə ahəngdarlığı ölkənin turizm məkanı kimi cəlbediciliyini daha da artırmağa xidmət edir. Bundan əlavə, Azərbaycanın zəngin təbii landşaftları və coğrafi xüsusiyyətləri turizm fəaliyyətinin, o cümlədən alpinizm, ekoturizm və yay turizminin inkişafına təkan verir. Gəlmə turizminin inkişafı ölkə iqtisadiyyatına daxil olan xarici valyutanın artması ilə nəticələnmiş, bununla da ticarətin və yerli biznes imkanlarının gücləndirilməsi baş vermişdir.

Getmə və ya çıxış turizminə Azərbaycan vətəndaşlarının xarici ölkələrə səyahəti aiddir. Azərbaycanda getmə turizminə artan tələbat ölkə vətəndaşlarının beynəlxalq səyahətlərə marağının artmasının göstəricisidir. Bu turistlərin əksəriyyəti regionun yaxın dövlətlərinə, o cümlədən Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri və Avropa ölkələrinə səyahət edirlər. Bu səyahətin motivləri müxtəlifdir və təkcə istirahət və əyləncəni deyil, həm də işgüzar səfərlər, təhsil səyləri və mədəni mübadilə kimi peşəkar məqsədləri də əhatə edir. Avropa və Yaxın Şərq ölkələri Azərbaycan vətəndaşları arasında ən populyar istiqamətlər sırasındadır. Avropa ölkələrinin mədəni-tarixi zənginliyi, təbii gözəllikləri Azərbaycandan xaricə səyahət edən turistlərin böyük marağına səbəb olur. Xarici turizm sektorunun həm xarici valyuta axını, həm də beynəlxalq əlaqələrin gücləndirilməsi baxımından ölkənin turizm sektoruna müsbət təsir göstərdiyi nümayiş etdirilmişdir.

Gəlmə və getmə turizm üzrə təhlil

2018-2023-cü illərdə ölkəmizdə turagent və turoperatorların fəaliyyəti ilə qəbul edilmiş və göndərilmiş turistlərin sayının dinamikası ölkənin turizm sektorunun inkişafı, pandemiyanın təsiri və bərpa prosesi baxımından mühüm göstəricilərdən biridir.

Cədvəl 1. Turagent və turoperatorlar tərəfindən qəbul edilmiş və göndərilmiş turistlərin sayı (2018-2023)

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Qəbul edilmiş və göndərilmiş	83 722	99 507	8 205	8 205	31 801	50 345
qəbul edilmiş	12 777	30 950	2 304	2 304	9 493	11 232
göndərilmiş	70 945	68 557	5 901	5 901	22 308	39 113
Səyahət müddəti, adam-gün	549 037	565 590	31 904	68346	177 285	331 851
qəbul edilmiş	60 645	99 798	5 197	5 121	25 845	37 472
göndərilmiş	488 392	465 792	26 707	63 225	151 440	184 379

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/>

Hazırda Azərbaycanda turizm sektoru 2023-cü ildə pandemiya öncəsi vəziyyətə qayıtmağa çox yaxındı. Dövlətin turizm siyasəti, yeni turizm layihələri və beynəlxalq bazarda Azərbaycanın aktiv təşviqi bu sektorun gələcək illərdə daha da inkişaf edəcəyini göstərir. Yuxarıdakı illər üzrə fəzi dəyişikliyi aşağıda qeyd olunub.

Cədvəl 2. İllik Faiz Dəyişiklikləri

İl	Turistlərin sayı	İllik dəyişiklik (nəfər)	Faiz dəyişikliyi (%)
2018	83 722	-	-
2019	99 507	+15 785	+18.9%
2020	8 205	-91 302	-91.7%
2021	16 324	+8 119	+98.9%
2022	31 801	+15 477	+94.8%
2023	50 345	+18 544	+58.3%

2018-ci ildə turagent və turoperatorlar tərəfindən qəbul edilmiş və göndərilmiş turistlərin sayı 83 722 nəfər olub. Azərbaycanın turizm sektoruna yatırımların artması, beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsi və viza rejiminin sadələşdirilməsi kimi faktorlar ölkəyə gələn turistlərin sayına müsbət təsir edib. 2019-cu ildə turist axını 99 507 nəfər-ə çataraq, əvvəlki illə müqayisədə 18.9% artım göstərmişdir. Bu, turizmin stabil inkişafı və Azərbaycana gələn xarici turistlərin sayının çoxalması ilə izah oluna bilər. Bu dövr Azərbaycanın beynəlxalq turizm bazarında daha çox tanınmağa başladığı, Avropa və Asiyadan gələn turistlərin sayının artdığı illərdən biri kimi yadda qalıb. Formula 1 kimi beynəlxalq tədbirlər və ölkənin tarixi-mədəni irsinin tanınması bu artımın əsas səbəblərindən olub. COVID-19 pandemiyası səbəbilə dünyada sərhədlər bağlandı və beynəlxalq turizm sektorunda kəskin geriləmə müşahidə olundu. Azərbaycanda da qəbul edilmiş və göndərilmiş turistlərin sayı 8 205 nəfər-ə qədər düşdü, bu isə 91.7% azalma deməkdir. Bu dövrdə əsasən ölkədaxili turizmə üstünlük verildi və beynəlxalq səfərlər minimum səviyyəyə endirildi. Artıq 2021-ci ildə turizm sektoru pandemiyanın təsirlərindən çıxmağa başladı. 16 324 nəfər turistik səfərlər həyata keçirdi ki, bu da əvvəlki illə müqayisədə 2 dəfə yəni 98.9% artım olduğu, lakin ümumi səviyyə hələ də çox aşağı olması deməkdir. Karantin qaydalarının yumşaldılması, müəyyən ölkələrlə hava əlaqələrinin yenidən qurulması və vaksinasıya prosesinin sürətlənməsi turizm sektorunun bərpaasına təkan verdi. 2022-ci ildə qəbul edilmiş və göndərilmiş turistlərin sayı 31 801 nəfər-ə yüksəldi. Bu, 94.8% artım deməkdir. Pandemiya sonrası dövrdə Azərbaycan turizm sektorunun canlanması, turizm tədbirlərinin keçirilməsi və yeni turizm marşrutlarının açılması ilə

əlaqələndirilə bilər. 2023-cü il turizm sektorunun güclü bərpa ili oldu və turist sayı 50 345 nəfərə çatdı. Bu da əvvəlki illə müqayisədə 58.3% artıb və bununla sektor 2019-cu ilin göstəricilərinə yaxınlaşdığını demək olar. Xüsusilə, Bakı, Qəbələ, Şəki və Şuşa kimi turistik bölgələrə maraq artıb. Ölkədə otellərin və turistik infrastrukturun inkişafı, eləcə də beynəlxalq təbliğat kampaniyaları bu artımı stimullaşdıran əsas amillərdir.

Azərbaycana gələn əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin sayı 2018-ci ildən etibarən bir sıra dalğalanmalar yaşamışdır. Əsasən pandemiya dövründə ciddi azalmanın müşahidə edildiyi bu göstəricilər, son illərdə yenidən artım tendensiyası göstərmişdir. Ölkəyə turist axınının əsasını Rusiya, Gürcüstan, Türkiyə, İran və təşkil etmişdir.

Cədvəl. Azərbaycana gələn əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin ölkələr üzrə sayı, ilk 10 ölkə (2018-2023)

Ölkələr	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Rusiya Federasiyası	880 029	932 984	225 201	258 315	446 712	624 753
Gürcüstan	610 556	725 465	184 228	62 666	82 206	104 450
Türkiyə	291 499	316 628	160 504	197 907	311 804	378 045
İran	241 124	255 628	72 783	125 358	170 450	165 214
BƏƏ	94 031	68 346	7 951	17 320	41 085	45 759
Səudiyyə Ərəbistanı	73 284	107 230	11 945	8 834	96 233	80 675
İraq	67 514	50 723	5 186	1 019	2 153	2 362
Ukrayna	57 707	59 116	16 953	17 428	27 741	31 267
Pakistan	41 307	46 602	7 773	2 948	51 691	55 148
İsrail	40 158	47 056	4 238	6 655	23 933	29 091

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/>

2018-ci ildə ölkəyə gələn əcnəbilərin ümumi sayı 2,849,592 nəfər təşkil etmişdir. 2019-cu ildə bu rəqəm 3,170,373 nəfərə qədər yüksəlmişdir ki, bu da 11,2% artım deməkdir. 2020-ci il isə turizm sektorunda ciddi geriləmə ilə yadda qalmışdır. COVID-19 pandemiyası səbəbindən sərhədlərin bağlanması nəticəsində Azərbaycana gələn əcnəbilərin sayı 795 min nəfərə qədər enmişdir. Bu, əvvəlki illərlə müqayisədə kəskin azalma deməkdir. 2021-ci ildə də vəziyyət dəyişməmiş, turist axını əvvəlki səviyyədə bərpa olunmamışdır. 2022-ci ildən etibarən

isə pandemiya ilə bağlı məhdudiyyətlərin aradan qalxması nəticəsində yenidən artım müşahidə edilmişdir.

Cədvəl: Xaricə səfər edən Azərbaycan vətəndaşlarının sayı, ilk 10 ölkə (2023-2022-2019)

Ölkələr	Cəmi, nəfər Total departures 2023	Cəmi, nəfər Total departures 2022	Cəmi, nəfər Total departures 2019	% dəyişməsi % change 2023/2022	% dəyişməsi % change 2023/2019
Türkiyə	814 811	655 718	633 618	24.3%	28.6%
Russia	401 073	267 364	982 449	50.0%	-59.2%
Gürcüstan	168 399	127 769	1 606 886	31.8%	-89.5%
İran	142 703	203 111	2 041 133	-29.7%	-93.0%
BƏƏ	78 856	49 514	44 153	59.3%	78.6%
Qazaxıstan	49 410	40 026	35 234	23.4%	40.2%
Səudiyyə Ərəbistanı	19 865	11 655	8 643	70.4%	129.8%
Macarıstan	19 573	10 894	10 099	79.7%	93.8%
Almaniya	19 174	21 791	19 122	-12.0%	0.3%
Türkmənistan	17 475	17 684	22 904	-1.2%	-23.7%

Mənbə: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi <https://www.stat.gov.az/>

Azərbaycan vətəndaşlarının ən çox səfər etdiyi, üz tutduğu qardaş ölkə Türkiyə olub. 2023-cü ildə bu ölkəyə 814,811 nəfər səfər edib ki, bu da 2022-ci illə müqayisədə 24.3% artım, 2019-cu illə müqayisədə isə 28.6% artım deməkdir. Bu göstərici Türkiyənin Azərbaycan vətəndaşları üçün əsas turizm və işgüzar səfər istiqaməti olaraq qalmasını təsdiq edir. Rusiya ikinci ən populyar istiqamət olub. 2023-cü ildə bu ölkəyə 401,073 nəfər səfər edibse buda 2022-ci illə müqayisədə 50% artım qeydə alınsa da, 2019-cu illə müqayisədə 59.2% azalma müşahidə edilir. Bu azalma pandemiya sonrası tam bərpa olunmayan iqtisadi və nəqliyyat amilləri ilə bağlı ola bilər. Ən kəskin azalma isə Gürcüstana olan səfərlərdə müşahidə olunub. 2019-cu ildə 1.6 milyon nəfər Azərbaycan vətəndaşı Gürcüstana səfər etmişdisə, 2023-cü ildə bu rəqəm 168,399 nəfər olub. Bu isə 2019-cu illə müqayisədə 89.5% azalma deməkdir. Pandemiya sonrası turizmin tam bərpa olunmaması və alternativ istiqamətlərin artması bu azalmanın əsas səbəblərindəndir.

Ölkəyə gələn turistlərin paytaxt Bakıdan kənarda da kəşf etmələri və regional turizm təkliflərinin müxtəlifliyi ilə tanış olmaları mütləqdir ki, bu da öz növbəsində bu regionlarda turizmin inkişafına təkan verəcək. Azərbaycanın görkəmli bölgəsi olan Qarabağ bölgəsi otuz ilə yaxındır ki, Ermənistanın işğalı altında olub. 2020-ci ilin sentyabrında başlayan müharibədən sonra rayon işğaldan azad edilib. Rayon öz təbii gözəlliyi, zəngin flora və faunası ilə səciyyələnir. Bölgə həm də əhəmiyyətli dəyərə malik yüzrlərlə tarixi, mədəniyyət və təbiət abidələrinə ev sahibliyi edir. Azərbaycan artıq bu regionda yeni turizm infrastrukturunun yaradılması üçün investisiya planı hazırlayır [2]

Nəticə

Qlobal bazarda əhəmiyyətli iqtisadi gücə çevrilən turizm sektorunda rəqabət ölkə ölçüsündən təyinat və hətta şəhər ölçüsünə keçdi. Nəticə etibarı ilə turizm sənayesində nəzərəcarpacaq uğurların əldə edilməsi məhsullar və ya müəssisələr üçün hazırlanmış marketing strategiyalarının turizmdə təyinat marketing sahəsinə uyğunlaşdırılmasını zəruri edir. Bu, vahid turizm məhsulu və imicinin yaradılmasını, fərqli brendin yaradılmasını, təyinat üçün xüsusi təşviq strategiyalarının işlənilməsi, effektiv idarəetmə və marketing təşkilatının həyata keçirilməsini zəruri edir.

Zəngin mədəni, tarixi və təbii görməli yerləri ilə Azərbaycan turizm sektorunu iqtisadi artımı təmin etmək üçün uğurla istifadə edən bir ölkənin əsas nümunəsidir. Buna baxmayaraq, hələ də bu elementləri vurğulayaraq “dəniz-qum-günəş” üçbucağı paradigmasından xilas ola bilməyib. Ancaq Bakının hər yerində mövcud olan tarixi və mədəni zənginliyi nəzərə alsaq, ölkənin müxtəlif bölgələrinin maraqlanan və həyəcanlı turistləri cəlb etmək potensialına malik olduğu açıq-aydın görünür. Bu bölgələr turizm sahəsində hələ tam istifadə edilməmiş və ya qiymətləndirilməmişdir.

Azərbaycanda turizmin iki üstünlük təşkil edən forması – giriş və çıxış turizmi bir-biri ilə bağlıdır. Gəlmə turizminin artımındakı sürətlənmənin yerli iqtisadiyyatın inkişafına müsbət təsir göstərdiyi, yeni iş yerlərinin yaradılmasına və ölkənin global nüfuzunun yüksəlməsinə səbəb olduğu nümayiş etdirilmişdir. Gəlmə Turizminin inkişafı üçün addımlar:

- Turizm infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi,
- Beynəlxalq reklam və tanıtım kampaniyaları,
- Viza prosedurlarının sadələşdirilməsi,
- Mədəniyyət və təbiət turizminin təşviqi,
- Turizm təlimi və peşəkar kadrların hazırlanması.

Eyni zamanda, getmə turizminin inkişafı Azərbaycan vətəndaşlarının qlobal mədəniyyət haqqında məlumatlılığının artırılmasına şərait yaradır və bununla da bir çox xalqlarla iqtisadi və mədəni əlaqələrin möhkəmlənməsinə təkan verir. Beynəlxalq turizmin bu iki komponenti ölkənin turizm sektorunun gələcək trayektoriyasının formalaşmasında və onun turizm bazarının şaxələndirilməsində əsas rol oynayır. Getmə turizminin inkişafı üçün addımlar:

- Xarici turizm bazarı ilə iməkdaşlıq,
- Təhsil və mədəniyyət mübadiləsi proqramları,
- Yerli turizm şirkətlərinin təcrübəsinin artırılması,
- Turizm siyasətinin təşkili və təşviqi.

Buna nail olmaq üçün turizm infrastrukturunu gücləndirmək, yeni istiqamətlər yaratmaq, xarici turistlər üçün daha əlverişli şərait yaratmaq vacibdir. Azərbaycanın gələcək turizm strategiyası dünyanın hər yerindən daha çox turistin cəlb edilməsinə yönəlib və turizm sektorunun müasirləşdirilməsi və genişləndirilməsi bu məqsədə çatmaq üçün əsas element kimi müəyyən edilib. Bu strateji yanaşmanın ölkənin iqtisadi artımını artırmaqla yanaşı, qlobal turizm bazarında rəqabətə davamlı mövqeyini təmin edəcəyi gözlənilir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əvəzli, K.(2016). Turizmin Sosial-İqtisadi Nəticələri. [Yayımlanmamış Yüksək Lisans Tezi]. UNEC.
2. Hüseyn, A. (2021). Covid-19 Pandemisinin Turizm Sektörünə Etkisi Değerlendirme, Azərbaycan Turizm Və Menecment Universiteti, Bakı.
3. Xanəhmədov (2017). Azərbaycan Respublikasının Turizm Qanununa Ümumi İcmal, Akademik Baxış Jurnalı, 61 (May – İyun), 193-205.
4. Kazımov R.M. Beynəlxalq turizm bazarı. Monoqrafiya. Bakı: «İqtisad Universiteti» Nəşriyyatı - 2012. - 270 səh.
5. Nəbiyev, E. (2016). İstehlakçı Davranışı Marketing Araşdırması. [Nəşr olunmamış ali dərəcə dissertasiyası]. UNEC.
6. Aliye AKIN, Ayşe ERKMEN, Orhan ECEMİŞ, Mehtap KARAYAZI, Adnan AKIN, Gülsüm DEMİR KAYA. ULUSLARARASI TURİZM UYGULAMALARI, Iksad Publications – 2019
7. Çeken, H., Dalgın, T. ve Karadağ, L. (2009). Küreselleşme ve Uluslararası Turizm Arasındaki İlişki. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (22) , 21-36 .

8. Seyidoğlu, H., 2017, Uluslararası İktisat, Güzem Can Yayınları, Geliştirilmiş 21. Baskı, İstanbul
9. Tosun, C., Timothy, D. J. Ve Öztürk, Y. (2003) Tourism Growth, National Development and Regional Inequality in Turkey, Journal of Sustainable Tourism, 11(2&3), 133-161.
10. Mazeikiene, N., & Gerulaitienė, E. (2018). Educational aspects of nuclear tourism: Sites, objects and museums, 10th International Conference On Education And New Learning Technologies, 2-4 July, 2018, Palma, Spain.
11. Kyrylov Y., Hranovska V., Boiko V., Kwilinski A., Boiko, L. International tourism development in the context of increasing globalization risks: On the example of integration into the global tourism industry. Journal of Risk and Financial Management, 2020. No. 13(12). P. 303-309
12. Azərbaycan Devlet Turizm Agentliyi, (2019). İllik Turizm Statistika, https://tourism.gov.az/uploads/documents/2019_illik/2019_annual_tourism_statistics_handbook.pdf.
13. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, Azərbaycan Respublikasında 2011-ci ilin "Turizm İli" Elan Edilmesi Haqqında, <https://president.az/articles/1587>, Bakü, Erişim: Tarihi 15.02.2011.
14. www.stat.gov.az/
15. <https://datacatalog.worldbank.org/public-licenses#cc-by>

ASSESSMENT OF THE CURRENT STATUS OF INTERNATIONAL TOURISM IN AZERBAIJAN

E.N. Mammadov

Azerbaijan University, Jeyhun Hajibeyli, 71, Baku, Azerbaijan

Abstract. This study analyzed international tourism in Azerbaijan in terms of inbound and outbound tourism. The current state of tourism in Azerbaijan was comprehensively examined and international tourism was analyzed in terms of destination. In addition, the dynamics of the tourism sector in our country in 2018-2023 were studied by examining the country's economic potential and existing mechanisms for tourism development.

Keywords: tourism, tourism sector, international tourism, development, direction